

CU PRIVIRE LA „DOSARUL ȘTIINȚIFIC“ AL COMPLEXELOR MUZEALE DIN MUZELE ETNOGRAFICE ÎN AER LIBER

BORIS ZDERCIUC

Organizarea muzeelor etnografice în aer liber în țara noastră a luat o amploare impresionantă. Numai în ultimii zece ani a apărut o serie de muzee în care au fost transferate numeroase monumente de cultură populară — case și construcții anexe, biserici și troițe, instalații tehnice și ateliere meșteșugărești — a căror valoare documentar-științifică, frumusețe artistică și diversitate tipologică oglindesc bogăția și originalitatea culturii populare românești. Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, Muzeul pomiculturii și viticulturii din Golești-Argeș, Sectorul etnografic în aer liber al Muzeului din Bran — sint exemple concludente. În același timp, muzeele cu o mai veche tradiție ca, de pildă, Muzeul satului din București și secția în aer liber a Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj au fost reorganizate, completate și dezvoltate cu noi complexe și bogate colecții de obiecte.

Existența acestor unități muzeale și avantajele pe care le prezintă sistemul expunerii în aer liber au creat premise favorabile pentru proiectarea altor muzee de acest tip în diferite centre ale țării. Astfel, s-a definitivat documentația și proiectul de organizare expozițională a Muzeului arhitecturii vilcene de la Bujoreni; se află în curs de elaborare proiectele muzeelor etnografice în aer liber de la Iași pentru Moldova, de la Craiova pentru Oltenia, de la Timișoara pentru Banat; într-un stadiu destul de avansat se află studiile tematice și de proiectare pentru muzeele în aer liber privind diferite zone etnografice ca Maramureșul, Gorjul etc.

Diferențiate sub raportul conținutului tematic — muzee generale și muzee specializate — și al ariei de cuprindere — muzee republicane, provinciale, zonale, locale — unitățile etnografice în aer liber din România sint organizate pe baza unor principii riguroase științifice ale etnografiei și muzeografiei contemporane. Unele din aceste principii continuă tradițiile progresiste ale sociologiei și etnografiei — școala sociologică monografică de la București, întemeiată de prof. Dimitrie Gusti, școala etnografică și muzeografică din Cluj, ai cărei fondatori au fost eminenții profesori George Vilsan și Romulus Vuia — altele au fost elaborate în procesul muncii, prin aplicarea învățaturii materialismului dialectic și istoric la studiul culturii populare.

Simpozionul muzeelor etnografice în aer liber organizat în 1966, manifestare științifică de prestigiu la care au participat numeroși specialiști de peste hotare, a demonstrat în mod concludent valoarea științifică și originalitatea concepției tematice și a metodologiei aplicate în organizarea muzeelor etnografice în aer liber din țara noastră, îndreptându-ne să vorbim de o școală românească în acest domeniu.

Patrimoniul bogat de construcții, mecanisme și colecții de obiecte existent în unitățile muzeale etnografice în aer liber constituie o bază solidă pentru desfășurarea unor activități științifice și culturale-educative izvorind din însăși rațiunea de existență a muzeelor. În acest sens, muzeele etnografice din țara noastră s-au dovedit a fi centre puternice de studiere a culturii populare și, totodată organisme active în slujba educării patriotice a maselor. Dinamica vizitatorilor și diversitatea expozițiilor organizate, publicațiile tot mai numeroase care se realizează pe baza colecțiilor muzeale și a cercetărilor de teren desfășurate de muzeograful-etnograf sint tot atâtea probe care demonstrează amploarea și complexitatea activităților ce au loc în muzeele etnografice.

Valorificarea cuprinzătoare și aprofundată a colecțiilor muzeale presupune însă, ca o condiție esențială, existența unei documentații științifice privind întregul patrimoniu muzeal. Actul de bază al documentării științifice este fișa de obiect, denumită, într-o formulare metaforică, certificatul

de naștere al piesei muzeale. Prin datele pe care le cuprinde, fișa de obiect dezvăluie, în legătura cu piesa la care se referă, un complex de cunoștințe privind epoca și mediul istorico-social în care a apărut obiectul, trăsăturile economice și culturale ale epocii și mediului care i-au dat naștere, funcția pe care o îndeplinea și prețuirea de care se bucura din partea colectivității etno-sociale care a făcut piesa și căreia această piesă i-a servit.

Nu ne propunem să facem o dezbateră asupra necesității și utilității fișei de obiect, în general, și nici să ne înscriem în discuția, încă destul de controversată, în legătură cu valoarea și calitățile cutărui sau cutărui formular, dacă e bine să avem fișe « tip » pentru toate categoriile de obiecte, sau dacă formularele trebuie diferențiate pe genuri, categorii sau grupe de obiecte caracteristice pentru un anumit domeniu al realității, care intră în sfera de preocupare a diverselor discipline științifice. În legătură cu aceste probleme există deja o literatură de specialitate, iar practica muzeografică a elaborat o serie de soluții. Pornind de la dezvoltarea pe care au luat-o muzeele etnografice în aer liber, ni s-a impus constatarea că în acest sector problema evidenței științifice are unele particularități care rezultă, pe de o parte, din sistemul expunerii și organizării expoziționale a complexelor sau unităților muzeale, iar pe de altă parte, din diversitatea categoriilor de obiecte care intră în structura acestor complexe. Nota diferențială a muzeelor etnografice în aer liber rezultă din expunerea de construcții autentice, asamblate organic în unități sau complexe gospodărești, ateliere meșteșugărești, instalații tehnice, complexe economice specializate (de exemplu stini), monumente religioase care, într-o imagine veridică realizată muzeografic, redau aspecte economice, sociale, culturale, reale și concrete, specifice regiunii sau zonei din care au fost desprinse și transferate în muzeu.

Evidența științifică din muzeele etnografice în aer liber trebuie subordonată, după părerea noastră, acestei trăsături proprii tipului de muzeu cu expunere în aer liber. În acest caz, catalogul științific nu se mai organizează pe genuri sau categorii funcționale, ci pe unități sau complexe muzeale, fiecărei unități corespunzându-i un ansamblu de documente științifice și tehnice care o definesc ca atare. Acest ansamblu de documente științifice, tehnice și chiar unele acte cu caracter administrativ, noi îl cuprindem în noțiunea de « dosar științific » de unitate sau de complex muzeal.

La Muzeul satului din București, de pildă, colecția de obiecte este evidențiată pe fișe grupate pe fiecare gospodărie, iar prin sectorul de grafică s-au întocmit relevee de gospodării și planuri în secțiune orizontală și verticală de construcții pentru cea mai mare parte din unitățile ce alcătuiesc patrimoniul acestui muzeu. De asemenea Muzeul tehnicii din Dumbrava Sibiului, cu ocazia transferării diverselor instalații de industrie țărănească sau ateliere meșteșugărești, întocmește o minuțioasă documentație științifică și tehnică (grafică și fotografică) de teren.

Toate acestea reprezintă acțiuni utile și pot constitui componente importante ale dosarului științific.

Fiește că prin conținutul său, dosarul științific este o lucrare muzeografică complexă în care se cuprinde sistematic și organizat toată documentația științifică, tehnică, grafică și fotografică de teren și sint evidențiate în mod sistematic și detaliat toate momentele esențiale pe care o unitate (construcții și obiecte) le străbate de la identificare, selecționare, achiziționare, demontare și transport până la remontare și transformarea ei în complex reprezentativ pentru scopul pentru care a fost transferată în muzeu, respectiv darea în circuitul de vizitare. Realizarea unei asemenea lucrări solicită timp, iar responsabilitatea pentru înfăptuirea ei cade pe umerii muzeografului căruia i-a revenit sarcina transferării și organizării muzeografice a unității.

Un loc de seamă în dosarul științific îl ocupă, alături de documentația de teren, documentația întocmită cu ocazia remontării unității în muzeu, planul de amplasare a ansamblului și planurile construcțiilor, evidențierea lucrărilor de conservare și restaurare etc.

Însă piesele de bază ale dosarului științific de complex le constituie fișa de gospodărie (sau de unitate) și fișele colecției de obiecte. Proiectul de fișă a gospodăriei pe care o prezentăm mai jos corespunde situațiilor celor mai complexe, respectiv cazurilor în care avem de-a face cu gospodării întregi, formate din casă și mai multe construcții gospodărești. Ea poate fi însă ușor adaptată și evidenței științifice a instalațiilor și atelierelor meșteșugărești sau a construcțiilor specializate.

Fișa cuprinde patru părți:

- I. Indicațiuni generale;
- II. Descrierea construcțiilor;
- III. Lucrările de transferare;
- IV. Mențiuni cu privire la viața muzeală a gospodăriei.

Rezultat al experienței directe, acumulată în cursul activității muzeografice de mai mulți ani, fișa pune accent pe acele aspecte care ni se par absolut necesare pentru cunoașterea cât mai cuprinzătoare a monumentelor transferate în muzeele noastre etnografice în aer liber, iar prin calitatea, precizia și obiectivitatea răspunsurilor și mențiunilor la diferite întrebări angajează în cel mai înalt grad probitatea științifică și profesională a muzeografului care o completează.

Realizarea unui muzeu este o operă colectivă într-un dublu sens. Pe de o parte, o lucrare muzeografică angajează, în momentul înfăptuirii ei, colective de colaboratori, de specialități diferite, a căror contribuție se cere evidențiată. Pe de altă parte, orice lucrare din prezent are un « ieri » și

în «mine». Lunoașterea exactă și corectă a înfăptuirilor noastre muzeografice și a orizontului științific în cuprinsul cărăia am realizat aceste înfăptuiri, pe baza unei evidențe științifice obiective, ra servi celor de mine pentru îmbunătățirea și dezvoltarea cuceririlor noastre.

FIȘA DE GOSPODĂRIE

I. Indicații generale

1. Denumirea gospodăriei (satul, comuna, județul).....
2. Citeva date în legătură cu satul (istoric, tipul așezării, populația și structura social-economică a acesteia)
3. Ocupațiile locuitorilor în trecut și azi.....
4. Dacă satul este cooperativizat, data înființării C.A.P., profilul acesteia.....
5. Documentația științifică și cercetările de identificare, selecționarea construcțiilor au fost efectuate de
6. Documentația tehnică de teren a fost întocmită de.....
7. Data transferării gospodăriei în muzeu.....
8. Lucrările de transferare (demontare și remontare) au fost conduse de.....
9. Echipa de meșteri care a executat lucrările de transferare (demontare, remontare).....
10. Valoarea totală a gospodăriei (construcții)..... materiale de construcție..... transport..... echipa de meșteri..... colecția de obiecte.....
11. Unitatea a fost dată în circuitul de vizitare la data de
12. Planul gospodăriei

II. Descrierea construcțiilor

a) Casa

13. Achiziționată din satul (cătunul)..... de către
14. Valoarea de achiziție lei
15. Numele proprietarului
16. Data construirii casei..... numele proprietarului inițial și categoria lui socială.....
17. Numele meșterului sau meșterilor care au construit casa... dacă meșterii erau localnici sau din alt sat..
18. Planul construcției..... denumirea locală a încăperilor și destinația lor.....
19. Așezarea casei în cadrul gospodăriei, în raport cu punctele cardinale, în raport cu ulița.....
20. Frecvența și circulația tipului de casă în sat și în zonă.....
21. Alte tipuri de case mai vechi și mai noi existente în sat și în zonă.....
22. Valoarea documentar-științifică și artistică a casei..... starea de conservare.....
23. Materialul de construcție.....
 - temelie.....
 - pereți.....
 - acoperiș.....
24. Tehnica de construcție
25. Elemente decorative (la prispă, uși, pereți, ferestre, acoperiș etc.).....
26. Dacă de la data construirii casa a suferit transformări și ce anume; dacă a mai fost mutată.....
27. Organizarea interiorului (categoriile de obiecte, modul lor de dispoziție în diferite încăperi ale locuinței; sistemul de încălzit și iluminat).....
28. Folclorul casei (obiceiuri și practici legate de alegerea locului, în timpul construcției, la terminare, la intrarea în locuință).....

b) Șura și grajdu (denumirea locală a construcției)

29. Achiziționată din satul (cătunul)..... de către.....
30. Valoarea de achiziție
31. Numele proprietarului
32. Data construcției..... numele inițial al proprietarului și categoria lui socială.....
33. Numele meșterului sau meșterilor care au construit șura..... Dacă meșterii erau localnici sau din alt sat
34. Planul construcției, destinația și inventarul încăperilor..... așezarea șurii în cadrul gospodăriei, în raport cu casa, cu ulița, cu punctele cardinale.....
35. Frecvența și circulația tipului de șură în sat și în zonă.....
36. Alte tipuri de șuri mai vechi și mai noi existente în sat și în zonă.....
37. Valoarea etnografică a construcției; starea de conservare.....
38. Material și tehnică de construcție:
 - temelie
 - pereți.....
 - acoperiș
39. Elemente decorative (la uși, pereți, acoperiș etc.).....
40. Dacă de la data construirii, șura a suferit modificări și care anume.....
41. Obiceiuri și practici (la alegerea locului, în timpul construcției, la darea în folosință).....

c) Bucătăria de vară (denumirea locală a construcției)

42. Achiziționată din satul (cătunul)..... de către.....
43. Valoarea de achiziție
44. Numele proprietarului
45. Data construcției.....
46. Numele meșterului care a executat construcția..... dacă era localnic sau din alt sat.....
47. Planul construcției..... așezarea în cadrul gospodăriei.....
48. Frecvența și circulația construcției în sat și în zonă.....
49. Alte tipuri de bucătării de vară mai vechi și mai noi existente în sat și în zonă.....
50. Valoarea etnografică a construcției..... starea de conservare
51. Material și tehnică de construcție:
 - temelie
 - pereți.....
 - acoperiș

52. Elemente decorative	
53. Dacă de la data construirii, bucătăria a suferit transformări și în ce constau acestea	
54. Organizarea interiorului (sistemul de încălzit, de iluminat, mobilier, obiecte de folosință)	
55. Obiceiuri și practici (la alegerea locului, în timpul construcției, la darea în folosință)	

d) Alte construcții gospodărești *

56. Denumirea construcției	
57. Achiziționată din satul (cătunul)	de către
58. Valoarea de achiziție	
59. Numele proprietarului	
60. Data construcției	numele proprietarului inițial, categoria lui socială
61. Numele meșterului care a făcut construcția	dacă era localnic sau din alt sat
62. Planul construcției și destinația ei	apăsarea construcției în cadrul gospodăriei
63. Frecvența și circulația în sat și în zonă	
64. Valoarea etnografică a construcției; starea de conservare	
65. Material de construcție	
— temelie	
— pereți	
— acoperiș	
66. Elemente decorative	
67. Transformări suferite de la data construirii până în momentul achiziției	
68. Practici și obiceiuri (la alegerea locului, în timpul construcției, la darea în folosință)	

c) Intrarea în curte și felul împrejuririi

69. Poarta achiziționată din satul	de către
70. Valoarea de achiziție	
71. Numele proprietarului	
72. Vechimea porții; data construcției	numele proprietarului inițial, categoria lui socială
73. Material de construcție	
74. Elemente decorative (la stâlpi, grinzii, batoații, acoperiș)	
75. Frecvența și circulația tipului de poartă achiziționată în sat și în zonă	
76. Alte tipuri de porți	
77. Valoarea etnografică și artistică	
78. Felul împrejuririi: gard de scinduri, de mulete, de piatră, de pământ	
79. Alte observații, date și informații în legătură cu construcțiile achiziționate, cu tipurile de gospodării etc.	

III. Lucrările de transferare

a) Demontarea

80. Lucrările de demontare s-au desfășurat în intervalul	
81. Măsuri luate pentru depozitarea și protecția materialului	
82. Mențiuni cu privire la tehnica demontării	
83. Observații în timpul demontării cu privire la tehnica de construcție, starea de conservare a materialului etc.	
84. Lucrări de întreținere, conservare, consolidare, ambalare, efectuare pe teren în timpul demontării	
85. Dacă s-a recuperat tot materialul de construcție	
86. Documente și obiecte găsite în timpul demontării; ce anume, locul unde se găseau acestea	
87. Dacă s-a procurat de la fața locului materialul de înlocuire (lemn, piatră, pământ)	
88. Alte observații făcute în faza demontării (condiții climatice, atitudinea comunității sătești etc.)	

b) Transport

89. Mijloacele folosite la transportul materialului (cărucă, autocamioane, vagoane)	
90. Alte observații cu privire la transport	

c) Remontarea

91. Alegerea locului de amplasare a gospodăriei pe terenul muzeului; criteriile	
92. Pregătirea terenului pentru amplasarea construcțiilor; dacă s-au efectuat amenajări	
93. Schița planului de amplasare	
94. Măsuri muzeografice de tratare, impregnare, conservare și întreținere a materialului de construcție; substanțe folosite, cine a efectuat lucrările	
95. Fundația (dimensiuni și material de construcție)	
96. Temelia (dimensiuni, material de construcție, izolația)	
97. Reconstrucția pereților; dacă s-au făcut înlocuiri de material	de ce; care părți
98. Acoperișul (materiale originale folosite, înlocuiri)	
99. Documentația tehnică și fotografică în timpul remontării a fost făcută de	
100. Lucrările de remontare s-au desfășurat în perioada	
101. Alte observații făcute în timpul reconstrucției	

IV. Mențiuni cu privire la viața muzeală a gospodăriei

102. Lucrări de restaurare (temelie, corpul casei, acoperiș); când și de cine au fost executate	
103. Dacă asupra gospodăriei s-au publicat lucrări monografice sau studii de specialitate, când, de cine	
104. Imagini sau planuri după construcțiile gospodăriei publicate în lucrări de specialitate, albume, studii ..	
105. Gospodăria a fost prezentată la televiziune sau filmată	
106. Lucrări de popularizare asupra gospodăriei (plante, cărți postale, ilustrate)	
107. Studiată pentru proiecte de diplomă	
108. Completări de inventar (construcții și obiecte)	
109. Alte observații sau mențiuni	
110. Fișă a fost întocmită de	la data

* Această parte a fișei se completează pentru toate construcțiile nespecificate anterior în mod analitic. Pentru fiecare construcție se va anexa un nou imprimat și se va răspunde la toate întrebările din formular.